

Jorma Niemelä – ystävä, kollega, syvälinen asiantuntija

Helmikuussa yllättäen 69-vuotiaana kuolleesta yhteiskuntatieteiden tohtori, dosentti Jorma Niemelästä on kirjoitettu useampi muistokirjoitus. Häntä on muistettu läheisenä ja ystävänä sekä roolistaan arvostettuna tutkijana, laaja-alaisesti verkostoituneena monipuolisena asiantuntijana, johtajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Haluamme vielä tuoda esille Jorman merkityksen järjestötyön ja rahapelihaittatyön asiantuntijana.

Jorman kiinnostuksen aiheet ja tehtävät olivat alusta lähtien monipuolisia. Jormaa on kuvattu ”monen merkittävän prosessin luotsiksi”. Teemat liittyivät usein köyhyyteen, syrjäytymiseen, asunnottomuuteen ja vankeihin. Jo pari vuosikymmentä sitten erääksi Jorman työn painopisteeksi muodostui rahapelailminen ja sen haitat. Viimeisinä vuosina Jorman kiinnostuksen kohteena olivat erityisesti sosiaali- ja terveysalan järjestöjen tulevaisuuden haasteet, koska Jorma näki, että järjestöillä yleishyödyllisinä toimijoina on ollut kuntatoimijoiden rinnalla – ja tulee olemaan myös alueellisesti järjestettävissä sosiaali- ja terveyspalveluissa – tärkeä kumppanuusrooli erityisesti moniongelmaisuuksien käsittelyssä.

Mistä tämä monialainen kiinnostus alkoi? Jorma opiskeli 1980-luvulla Tampereen yliopistossa valtio-oppia ja sosiaalipoliittikkaa. Valtio-opin pro gradu -työn aihe ”Vapaaehtoinen järjestötoiminta päihdehuollossa” ennakoiki pitkälle Jorman elämää. Tutkielmaansa liittyen Jorma järjesti ensimmäisen laajan kristillisen päihdetyön kokouksen. Tästä kokouksesta alkoi Jorman ja A-klinikkasäätiön silloisen toimitusjohtajan Lasse Murrin pitkä yhteistyö. Kokouksen innoittamana syntyi ajatus kristillisten päihdejärjestöjen keskusjärjestöstä, joksi vuonna 1984 muotoutui Sininauhaliitto. Vuodet 1992–2004 Jorma toimi liiton toiminnanjohtajana.

Kun Jormalle välittyi tieto siitä, että Klaus Mäkelä on kiinnostunut käynnistämään tutkimusta uskonnollisen kääntymyksen merkityksestä päihdeongelmista selviytymisessä, Jorma tarttui haasteeseen. Alkoholitutkimussäätiö toimi tutkimuksen rahoittajana. Jorman paljon kiiteltä väitöskirja ”Usko, hoito ja toipuminen” tarkastettiin vuonna 1998 Tampereen yliopistossa.

Jorma Niemelän tekemän järjestötyön ominaispiirre oli järjestöjen välinen vahva yhteistyö. Yhtenä esimerkkinä tästä olivat järjestöjen yhteishank-

keet vankien ja eri vammaisryhmien päihdepalveluiden kehittämishankkeissa. Hankkeissa toimivat Jormalle tyypilliseen tapaan hyvin erilaiset, osin keskenään kilpailevat järjestöt. Jorma oli vuonna 1992 perustamassa Päihdehuollon valtakunnallista yhteistyöryhmää Päivytiä, toimi siinä aktiivisesti ja oli keskeinen kirjoittaja ryhmän alkoholi- poliittisen, huume- poliittisen ja hoitopoliittisen ohjelman tuottamisessa. Vuosina 2000–2003 Niemelä toimi järjestöjen yhteistyöelimen, YTY:n puheenjohtajana.

Jorman loputtomasta innostuksesta uusiin asioihin sekä hänen tutkija- ja kirjoittajakyvystään ja laajasta verkostoitumisestaan ja vaikutuksestaan kerroo hänen ja Lasse Murrin yhdessä aloittama työ rahapelihaittojen ehkäisemiseksi. Rahautomaattiyhdistyksen (RAY)

johto antoi 1990-luvun alussa heidän tehtäväkseen selvittää uudenlaisena ilmiönä tiedostettua ongelmallista rahapelaamista. Vuonna 1993 valmistunut selvitys ”Kun on pakko pelata” käynnisti rahapelaamisen haittoja koskevan yhteiskunnallisen keskustelun. Tutkimus käynnisti myös laajan järjestöyhteistyön ongelmapelaamisen hoidon ja ehkäisevän toiminnan kehittämisessä, jota RAY lähti tukemaan. Se on sittemmin jatkunut laajasti eri tahojen tuottamana tutkimus- ja kehittämistyönä.

Vuonna 2017 sosiaali- ja terveysministeriö antoi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen rahapelihaittojen parissa työskentelevän tiimin tehtäväksi laatia asiantuntijayhteistyönä suunnitelman rahapelihaittojen ehkäisyn ja tuki- ja hoitopalvelujen järjestämiseksi Suomessa. Kokonaisuus oli mittava ja aikaa vähän. Laaja-alaisessa työryhmässä oli jäseniä sekä julkiselta sektorilta että järjestöpuolelta. Jorma otti hänelle tarjotun ryhmän puheenjohtajan tehtävän vastuullisesti vastaan. Hän oli työryhmäläisille arvostettu kollega vuosien takaa, ja innostus yhteisen äärellä oli läsnä joka tapaamisessa. Jorman tapa johtaa oli innostava ja innovatiivinen. Siinä tuli esille hänen erityislaatuinen kykynsä kuulla, kohdata, keskustella ja keskusteluttaa. ”On tämä aikataulu tiukka, mutta itsepäähän olemme siihen suostuneet”, totesi Jorma. Ministeri sai tilaamansa. Ei ole kauaakaan, kun Jorma tavatessa kysyi esityksen jatkoista. Se eteni. Työryhmä esitti muun muassa, että ”Rahapelihaittojen ehkäisylle ja vähentämiselle luodaan kansallinen ohjelma, joka määrittää rahapelihaittojen ehkäisyn ja vähentämisen tavoitteet, toimen-

piteet ja rahoituksen”. Rahapeli-poliittisen ohjelman tarve on kirjattu myös hallitusohjelmaan. Ohjelma on juuri valmistunut ja julkistettiin toukokuussa.

Yksi Jorma Niemelän viimeisimmistä valtakunnallisista asiantuntijatehtävistä oli varapuheenjohtajuus sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustusasiain neuvottelukunnan arviointi- ja avustusjaostossa 2018–2021. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) puolelta Niemelän roolia pidettiin merkittävänä: hän hoiti aina sen, mitä lupasi, asiat eivät jääneet kesken. Hän uskalsi tuoda esille omaa järjestötyön osaamista samalla muiden mielipiteet huomioiden. Hän visioi rohkeasti ja pyrki edistämään järjestöjen työn yhteistä kehittämistä ja sen saamista näkyväksi osaksi hyvinvointiyhteiskunnan toimintaa. Jorma näki yhteisenä toimintatapana alustapalvelujen kehittämisen, mikä konkretisoitui yhteiskunnallisessa Sociala-yrityksessä. Jorman erityisenä vahvuutena oli laajojen kokonaisuuksien hahmottaminen ja tavallaan askeleen edellä oleminen. Hän pyrki näkemään järjestöjen mahdollisuuksia laajassa yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Jorma Niemelä peräänkuulutti järjestöjen kykyä arvioida omaa toimintaansa ja piti avun ja tuen tulosten – vaikuttavuuden – osoittamista tärkeänä. Hänen mukaansa arviointikriteereissä on otettava huomioon työn kohdeilmioiden monimutkaisuus. Arvioinnissa on oltava Jorman sanoin ”mukana sellaisia pehmeämpiä kriteereitä kuten elämän inhimillisyyden korostaminen, ihmisten subjektiivisten kokemusten kunnioittaminen ja suuremman kurjuuden ehkäisy”.

Jorma Niemelän visionääriset näkemykset järjestöjen työstä kurkottavat pitkälle tulevaisuuteen. Hänen perustamansa Doktriini-palvelun verkkosivut kirjoituksineen antavat tästä hyvän kuvan. Jorman yhdessä Terhi Auvisen kanssa kirjoittama, Jorman viimeiseksi julkaisuksi jäänyt raportti ”Järjestötieto hyvinvointialueiden tietojohdattamisessa. Selvityshenkilöiden raportti kansalaisyhteiskunnasta saatavan tiedon hyödyntämisestä sosiaali- ja terveydenhuollossa” korostaa järjestötyöstä saatavan tietopohjan tärkeyttä. Raportti tiivistää järjestöjen merkityksen olevan siinä, ”miten hyvin ne tarjoavat osallisuutta ja toimijuutta, miten hyvin ne tuottavat vaikuttavia palveluita ja miten hyvin ne tuovat esiin eri edustamiensa ryhmien asiaa suunnittelijoille ja päätöksentekijöille”.

Jormalle oli tärkeää pitää asiantuntijatehtävissään lujasti ja rohkeasti kiinni itselleen tärkeistä eettisistä lähtökohdista ja arvoista, joita hän osasi taitavasti soveltaa käytäntöön niin järjestötyössään, tutkimuksessa kuin tulevaan sotejärjestelmään liittyvissä asiantuntijatehtävissään. Jorma oli sisäistänyt alun perin Riitta Granfeldtin esittämät näkemykset auttamistyön eettisistä periaatteista. Niin sanottujen ilkeiden ongelmien parissa työskenteleviltä edellytetään uskoa työn merkitykseen, mutta myös varautumista pettymyksiin. Auttamistyössä on sallittava heikkoudet, riippuvuudet ja kykenemättömyys, eikä siihen saa liittyä moralismia eikä syyllistämistä.

Lasse Murto

Kristiina Soots (ent. Hannula)

Saini Mustalampi

Airi Partanen